

Список використаної літератури

1. Бойчук М. Концепт «Бог» у стійких виразах та ідіомах англійської мови. *Вісник Львівського університету*. 2016. № 23. С. 64–77.
2. Вільчинська Т.П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII – XVIII ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
3. Кравець Л.В. Динаміка метафори в українській поезії XX ст. : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 416 с.
4. Лепкий Б. Вибрані твори : у 2 т. / упоряд., авт. передм. Н.І. Білик, Н.І. Гавдида. Київ : Смолоскип, 2011. Т. 1. 606 с.
5. Лепкий Б. Поезії. Тернопіль : Джура, 2005. 500 с.
6. Лепкий Б. Різдвяна і Великодня лірика. До 120-ліття з дня народження поета / приготував д-р Р. Смик. Різдвяна містерія. Антологія новішої української різдвяної поезії / склав Г. Г. Кінах, ЧСВВ. Рим : Видавництво ОО. Василян. 1968. 22 с. Великодні дзвони. Українська великодня поезія. Рим : Видавництво ОО. Василян. 1968. С. 134-149.
7. Лепкий Б. Твори : в 2 т. / упоряд., авт. вступ. ст. та прим. Ф. П. Погребенник. Київ : Наукова думка, 1997. Т. 1 : Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. 845 с.
8. Мацьків П. В. Концептофера БОГ в українському мовному просторі : монографія. Дрогобич : Коло, 2007. 332 с.
9. Словацький Ю. Зібрання творів : у 2 т. / упоряд., вступ. ст., заг. ред. Р. Лубківського. Львів : Світ, 2011. Т. 1. 480 с.

Ірина Павлюк,

аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «МАТИ» У ТВОРЧОСТІ ЮЛУША СЛОВАЦЬКОГО

Анотація

У статті охарактеризовано концепт *мати* та розглянуто особливості його вербалізації у поетичних текстах Ю. Словацького. Встановлено, що основними репрезентантами проаналізованого концепту є *Богородиця-мати*, *жінка-мати*, *Україна-мати*. З'ясовано, що концепт *мати* є когнітивно багатограним, полісемантичним, аксіологічно маркованим та займає одне із центральних місць у системі образного мислення автора.

Ключові слова: *концепт, Ю. Словацький, вербалізація, Богородиця-мати, жінка-мати, Україна-мати.*

Keywords: *concept, J. Slovatskyi, verbalization, Mother of God, woman-mother, Ukraine-mother.*

У сучасних дослідженнях із когнітивної лінгвістики важливе місце посідає поняття концепту, що включає в себе смислові репрезентації не лише національних уявлень, а й загальносвітових культурних надбань. Очевидно, що з'ясування сутності концепту залишається актуальною темою і сьогодні, оскільки він є ментально-вербальним вмістилищем, яке в кожному художньому тексті реалізується по-різному. Варто зазначити, що часто тут викристалізуються архетипні образи, які, з одного боку, мають універсальний характер, а з іншого – демонструють образне виявлення цінностей. Саме таким є концепт *мати*.

Концепт *мати* входить до макроконцепту *родина*, а основним репрезентантом його є насамперед аксіологічно маркована лексема *мати*. Цей концепт є конкретним і абстрактним водночас, а у творчості польського поета Ю. Словацького характеризується ще й надзвичайною емоційною вразливістю, завдяки чому розширюються номінативні поля тексту і створюються оновлені художні образи.

У лінгвістичних студіях концепт *мати* досліджували Н. Бондар, Т. Вільчинська, Є. Гороть, С. Бартіш, М. Марусяк, У. Марчук, С. Хищенко, Ж. Марфіна, І. Ковалик, Т. Сукаленко та інші. Як слушно зауважує С. Бартіш, тема материнства – одна з найбільш важливих у народній творчості, бо матір

наділена надзвичайно високими статусними характеристиками [1, с. 193]. Без сумніву, концепт *мати* репрезентує великий обсяг інформації, що є результатом переосмислення індивідуального досвіду автора. Насамперед, як стверджує М. Марусяк, у людській свідомості концепт *мати* взаємопов'язаний із концептом *дитина*, тобто разом вони утворюють «бінарну концептуальну єдність» [3, с. 197]. Безперечно, такий підхід не потребує доведення: адже в очевидному чи в опосередкованому трактуванні відповідні вербалізатори утворюють цілісне поняття. Мати як багатоаспектний концепт – це джерело життя, а дитина – це та особа, яка потребує цього джерела.

Український мовознавець К. Голобородько наголошує, що «концепт у художньому тексті є результатом уяви митця, який конструює нову реальність відповідно до індивідуального світобачення, внутрішніх інтенцій» [2, с. 49]. Саме особливості світосприйняття, мовомислення простежуються у творчості Ю. Словацького, а реалізація концепту *мати* допомагає оцінити засадничі складові поетичної картини світу автора та дає змогу з'ясувати не лише образний потенціал концепту, а й простежити особливості його вербалізації.

У поезиці Ю. Словацького найчастіше спостерігаємо саме номінації, пов'язані з об'єктивацією уявлень про матір як Богородицю, жінку по відношенню до своїх дітей та Україною-матір'ю. Відповідні лексеми конотують любов, шанобливе ставлення до матері, а відтак наділені загальнолюдським вмотивованим поясненням.

Особливої уваги заслуговує назва *Богородиця*, що експлікує в поетичному просторі семантику захисниці для людини та держави. У поезії «Гімн», що фрагментарно нагадує Лоретанську літанію (одна з форм молитви, яка виражає благання чи прохання), чітко простежується, як автор через наведену лексему реалізує найзаповітніші бажання: *«Богородице, сталося диво! / Слухай нас – то не сниться, / То пісня наших батьків. / Палахкоче свободи зірниця, / Опадає пиха з корон, / Свободи росте посів»* [4]. Завдяки лексемі *Богородиця*, яка періодично повторюється, окреслюються сакральні уявлення Ю. Словацького.

Варто зазначити, що поняття Богородиці виражається і такими синонімами, як *Матір Божя, Діва Марія, Марія, Богородиця Діва*, однак усі вони засвідчують одну іпостась, яку єв. Лука назвав «дочкою Сіону», тобто уособленням народу Божого. Чільне місце займає Богородиця в християнстві. У Словнику біблійного богослов'я зазначено, що *Діва Марія* – взірцевий образ вірянина, покликаного Божою благодаттю до спасіння у вірі [5, с. 409]. У поезії Ю. Словацького канонічність цього образу зберігається, автор покладає надії на Богородицю-матір у нелегкій боротьбі польського народу проти Російської імперії, а саме під час Листопадового повстання: *«Богородице Діво! / Народу вільного кров / Занеси перед Божий трон»* [4].

У поетичних текстах спостерігаємо також інші варіанти імен концепту *мати*, вжитого на позначення Богородиці. Наприклад, у поемі «Вацлав» автор послуговується лексемами *Марія* та *Божя Мати*, які тут доповнюють головний образ Бога: *«Нікому не розповідай про мене, / Візьми цю хустку, полотно священне, / Полите кров'ю, поклади в костюлі / На вітвар Божий! Не хилися долі, / І не тремти – хай прийде Божя Мати»*; *«Неначе тужиш ти за мною в гробі! / Рятуй мене, Маріє любя, пробі!»* [4]. Богородиця у текстах Ю. Словацького постає як символ материнського безсмертя, а автор – як син, що шукає розради.

Не менш важливим є семантичний компонент у структурі досліджуваного концепту, пов'язаний із матір'ю-жінкою, що об'єктивує символіку життя, беззаперечну любов матері до своїх дітей. Проаналізувавши тексти Ю. Словацького, стає зрозумілим, що автор з особливою ніжністю творить цей образ. Мати для митця – це своєрідне духовне начало, голос сумління в зрілому віці. Автор бережно використовує лексему *мати*, а здебільшого моделює поетично-ціннісний вимір, де цей образ проявляється із загальної поетичної картини та набуває чіткості лише за умови глибокого занурення в текст: *«Сину! Ти йдеш тепер на життєві дороги, / Тебе там берегти не буде в мене змоги; / Ти йдеш в чужі краї, покинувши родину, / Незнані там тобі серця й звичаї, сину!»* [4] Очевидно, що з такою ніжністю

може говорити лише мати. Цілком закономірно, що сюди автор вклав особистий досвід, тому між рядками простежується алюзія на період дитинства. Невипадковим є і той факт, що твір написаний у Кременці – першій батьківщині поета.

Також у вищезгаданій поезії «Мати до сина» простежується і третя рецепція концепту – Україна як мати: «Тоді хоч думкою вертайсь на батьківщину...» [4]. Варто зазначити, що в поетичних текстах Ю. Словацького окреслюються «велика Батьківщина» (Україна) та «мала Батьківщина» (Кременець). Розмежування цих двох частин не випадкове, оскільки автор її ілюструє ці поняття по-різному: містечко Кременець описує за допомогою лексем, що створюють колоритний куточок рідної серцю домівки; натомість Україна постає як пригнічений козацький край, а подекуди – навіть містичний.

Художньо-семантичне наповнення образу малої Батьківщини визначають різні лінгвоментальні складники, наділені неоднорідним смислом. Без використання лексеми *Кременець*, а за допомогою інших назв *Іква*, *пасма гір*, *скелі*, *Бона* та под. автор створює поетичне тло – концептуальний світ рідного міста: «Якщо колись у тій моїй країні, / Де котить Іква хвилі по долині, / Де пасма гір блакитніють під мроком, / А місто дзвонить над шумким потоком...» [4]. У результаті ми спостерігаємо архетипну стилізацію, яка характеризується в найдрібніших деталях.

По-авторськи Ю. Словацький втілює й образ України-матері. Трапляються лише поодинокі випадки, де використано однозвучну лексему *Україна*. Здебільшого вказана семантика об'єктивується за допомогою слів *земля*, *козацька земля*, *тополя*, *соловейко* та под.: «Хоч на тополях там кують зозулі, / І соловейків там срібноголосся» [4]. Нерідко Україну автор опоетизовує в протиставній площині: «Там сонце на Дніпрові скелі / Пускає стріли променів веселі, / Там зі сльозами вдячності підносять / Голівки квіти, в сонця світла просять...», а згодом додає: «Навіщо на цей світ було приходить, / Любити, гніватись, / терпіти, шкодить, / Щоб сонце врешті

вийшло добре знане, / Останнє, незаплакане, кохане?!» [4] У цьому і полягає індивідуально-авторське моделювання концепту.

Отже, під час аналізу реалізації концепту *мати* у поетичній творчості Ю. Словацького можна виділити три аксіологічно марковані номінації. Перша пов'язана з Богородицею як «матір'ю в історії спасіння»; друга – з жінкою-матір'ю по відношенню до своїх дітей і третя – з Україна-матір'ю. Загалом констатуємо, що концепт *мати* у творчості Ю. Словацького демонструє систему образного мовомислення митця, є динамічною складовою його поетичного простору, засвідчує національно-ціннісні пріоритети польського поета.

Список використаної літератури

1. Бартіш С. Культурні моделі концепту «материнство» та способи їх реалізації у дитячій поезії: на матеріалі творчості Марійки Підгірянки. Тернопіль: ТНПУ, 2011. Вип. 31. С. 192-197.
2. Голобородько К. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація: монографія. Харків: ХІФТ, 2010. 527 с.
3. Марусяк М. Структура концепту «мати» в епістолярії В. Стефаника. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Слов'янська філологія* : збірник наукових праць. Вип. 428 – 429. Чернівці: Рута, 2008. С. 196-200.
4. Словацький Ю. Поезії та сонети. Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2019 (електронна книга).
5. Словник біблійного богослов'я: пер. с фр. / під ред. Леон-Дюфура Ксав'є, Жан Люпласі, П'єр Грело; Заг. ред. Софрон (Мудрий). Львів: Місіонер, 1996. 934 с.

Юліана Нестерович,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

КОНЦЕПТ «ЩАСТЯ»

В ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО